

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ ЧАСОПИС

НАЦІОНАЛЬНОГО
ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

СЕРІЯ 14

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА
МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

ВИПУСК 19 (24)

**РОЗДІЛ 4. ІСТОРИЧНІ ТА ПОРІВНЯЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ
АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНО-ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ**

МЕРЕЖКО Ю. В. ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ШКОЛЯРІВ.....	127
Зимогляд П. Ю. ФОРТЕПІАННА ТЕХНІКА, ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ПІАНІСТА - ФАХІВЦЯ.....	130
Копрацька Л. А. ЕНТЕЛЕХІЯ ЛЮДИНИ МУЗИКУЮЧОЇ: ІСТОРИЧНИЙ ДИСКУРС.....	133
Саводаш В. М. ІСТОРИЧНА ДОСТОВІРНІСТЬ КОЛЕКТИВНОГО ОБРАЗУ КАЗАКІВ У ХОРЕОГРАФІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ.....	140
Петелько С. В. ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ЦИРКОВОГО МИСТЕЦТВА АФРИКАНСЬКОГО КОНТИНЕНТУ	142
Чакава Т. О. СИСТЕМА АНАЛІЗУ РУХУ РУДОЛЬФА ФОН ЛАБАНА.....	144
Бондур С. О. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «МИСТЕЦТВО БАЛЕТМЕЙСТЕРА-РЕПЕТИТОРА».....	147
НАШІ АВТОРИ	150

**ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ
КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ
ТЕОРІЇ ТА МЕТОДИКИ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ**

В статье проанализированы концептуальные взгляды и подходы некоторых украинских композиторов конца XIX - начала XX века. Раскрыто их влияние на развитие современной теории и методики музыкального образования. Автор освещает ведущие педагогические идеи Н. Д. Леонтовича, К. Г. Стеценко, В. М. Верховинца, теоретические положения о процессе музыкального обучения. Данная статья раскрывает методику работы украинских композиторов-педагогов с детьми. Освещённый материал поможет понять, какие педагогические и методические положения находятся в основе содержания современной теории и методики музыкального образования.

Ключевые слова: українська композиторська школа; теорія та методика музичної освіти; педагогічні ідеї; положення та концептуальні підходи; школярі.

The article analyzes the conceptual views and approaches some of the Ukrainian composers school of the end of XIX – beginning of XX century. Exposed their impact on the development of a theory and a technique of music education. The author highlights the major pedagogical ideas of Leontovicha M.D, Stetsenka K.G, Verhovynetsya V.M, and the theoretical positions concerning the process of music education. This article reveals technical method in the work of Ukrainian composers teachers with children. The author reviewed the scientific literature of many modern scientists (Masol LM, Oleksyuk O.M, Padalka G.M, Rostovsky O.Y., Cherkasov V.F) that considered the questions of influence of Ukrainian composers school in the end of XIX - beginning of XX century on the development of the artistic education in Ukraine.

The highlights material helps to understand which pedagogical and methodical positions are a basis for the content of modern theory and techniques

of musical education. This article is recommended for students, postgraduates, teachers of higher education institutions with artistic direction.

В умовах євроінтеграції української держави особливого значення набувають процеси виховання молодого покоління на засадах культурної та духовної досконалості, толерантності та інтелігентності. Провідна роль у вирішенні цих завдань відводиться закладам освіти. У цьому аспекті стає актуальним питання модернізації системи навчання та виховання як у початкових ланках освіти, так і у середніх та вищих закладах освіти.

Сучасна реформація в мистецькій освіті потребує переосмислення змісту підготовки студентської молоді. Це вимагає перегляду технологій навчання на лекційних та практичних заняттях з теорії та методики музичної освіти.

Проблема розвитку теорії та методики музичного навчання привертала увагу багатьох науковців – Абдуллін Е. Б., Ніколаєва Є. В., Кабалевський Д. Б., Масол Л. М., Олексюк О. М., Падалка Г. М., Ростовський О. Я., Черкасов В. Ф., але до розгляду питання впливу української композиторської школи кінця ХІХ – початку ХХ століття на розвиток освіти звертаються тільки деякі з них.

Мета статті – проаналізувати концептуальні погляди, підходи та положення деяких представників української композиторської школи кінця ХІХ – початку ХХ століття на розвиток сучасної теорії та методики музичної освіти.

Завдання дослідження – розкрити провідні педагогічні ідеї, положення та концептуальні підходи до процесу музичного навчання М. Д. Леонтовича, К. Г. Стеценка, В. М. Верховинця; розкрити методику їх роботи з дітьми.

Педагогічна спадщина видатного діяча української музичної культури, композитора-новатора, уславленого майстра хорової мініатюри, диригента, фольклориста, талановитого вчителя М. Д. Леонтовича – значне явище в історії музичної педагогіки. Музично-методичну спадщину композитора складають навчально-методичні посібники, в яких викладений і багатий

дидактичний матеріал для навчання дітей нотній грамоті та співу, художні обробки українських народних пісень розраховані на учнівське виконання.

Педагогічні погляди М. Леонтовича утворюють цілісну концепцію музичної освіти. До концептуальних підходів композитора можна віднести наступні: поважне ставлення до народної пісні; визнання провідної ролі фольклору в музичній освіті школярів; прагнення до загального музичного навчання і виховання дітей на кращих матеріалах професійної і народної творчості; вільне володіння нотною грамотою; надання процесу музичного навчання його сутнісної основи – емоційності тощо. Ці положення дістали своє методичне наповнення у його посібниках, про що свідчать такі методичні положення: у роботі з дітьми йти від меншого до більшого, від нижчого до вищого, від елементарного до труднішого; головне завдання музично-естетичної роботи вчителя з дітьми – професійне навчання їх музиці, виховання стійких навичок нотного співу; уникати будь-якого формалізму в навчанні, механічного засвоєння матеріалу тощо.

Наведені положення свідчать про високий рівень методичної думки М. Леонтовича, їх відповідність не тільки тогочасній музично-педагогічній теорії, але й сучасній методиці музичної освіти школярів. Композитор аргументовано обстоював ідею створення шкільних оркестрів і практично був першим практиком у цьому виді позакласної роботи. На його думку, участь дітей в оркестрі є ефективним засобом їх музично-естетичного виховання, що дає можливість ознайомлювати дітей з інструментальною музикою, виконавською практикою. Крім занять хору та оркестру він впроваджував ідею широких міжпредметних зв'язків між музикою і літературою, музикою і живописом, музикою і світлом. М. Леонтович пропонував показ художніх кольорових зображень з одночасним звучанням певного музичного твору. Він вважав, що поєднання світлових барв і музики позитивно впливає на розвиток гармонійного мислення про художній образ у дітей. Наголосимо на гуманістичній спрямованості ідей Леонтовича, який прагнув до звеличення духовного життя кожної особистості.

Педагогічна спадщина К. Г. Стеценка – композитора, музичного критика, публіциста, хорового диригента, автора двох опер-казок для дітей, вчителя музики та організатора позакласної музично-виховної роботи, посідає визначне місце в історії української музичної педагогіки.

В основі його педагогічних ідей лежить розуміння необхідності всебічного гармонійного розвитку дітей. Відстоюючи обов'язковість музичного виховання дітей різного шкільного віку, він наголошував, що перш ніж учити дітей музики, слід навчити їх співати. Їм було запропоновано викладати предмет музику по дві години на тиждень у кожному класі. К. Стеценко пропагував комплексне музичне виховання – навчання нотного співу проводиться разом із розвитком музичних здібностей, виховання слуху, пам'яті, голосу, чуття ритму, звукоутворенням та навичками хорового співу, поєднуючи всі сторони виховання й навчання в єдиний педагогічний процес. Композитор особливу увагу приділяв методиці роботи з музично нерозвиненими дітьми: слід розсаджувати учнів так, щоби «посібництво музично здатних дітей мало якнайбільше успіху»; вправи співають спочатку групи або по одному здібні учні, а до них по одному приєднуються діти зі слабо розвиненим слухом.

Педагог вимагав від учителів педагогічного такту, застерігав їх від оцінки здібностей дітей вголос. Замість співу в школі «по слуху» К. Стеценко вимагав навчати дітей співу по нотах. Він побудував свою методику навчання співу на практичному ґрунті. Перед співом кожної пісні він рекомендував робити детальний аналіз пісні по частинам згідно з літературними строфами та музичними фразами. Нотний спів композитор вважав треба починати з відчуття метро-ритмічних співвідношень, а не звуковисотності. Він радив читати з дітьми на одному звуці дитячі вірші. Їх метрична пульсація наголосів розвиває відчуття ритму, крім того вчить дітей правильної та чіткої дикції.

К. Стеценко спирався на метод розвитку голосу дітей від звуків середньої висоти з поступовим розширенням діапазону. Для розвитку в дітей

грудного реєстру він радив більше уваги приділяти вивченню першого тетраходу. Він пропонував відкинути поширений спосіб вивчення тривалостей нот, починаючи з цілої, а орієнтуючись на четвертну. У методичному арсеналі К. Стеценка був також розроблений ним наочний диктант. Учні співали слово чи голосний звук на висоті «вищого» чи «нижчого» тону, роблячи переходи за вказівкою руки вчителя. На першому ступені шкільної програми багато уваги приділялося організації дитячих музично-рухових ігор зі співами. На другому ступені – вивчення теорії музики; на третьому – вивченню гармонії, історії слов'янської та української музики, а також хорові твори та солоспіви. Їм була розпочата праця по створенню шкільних програм з музики, але передчасна смерть не дала композитору закінчити задумане.

Особливе місце у плеяді найталановитіших діячів вітчизняної національної культури належить В. М. Верховинцю (Косіву) – українському педагогові, музикознавцеві, вченому, етнографу, хореографу, диригенту і композитору. Його педагогічні ідеї викристалізовувалися паралельно з пошуками в галузі фольклористики, хореографії, хорового виконавства тощо.

Педагогічну спадщину В. Верховинця складають навчально-методичні посібники – «Весняночка», «Теорія українського народного танцю», «Хрестоматія українських народних танців», в яких відбиті знання і досвід Верховинця-музиканта, актора, хорового диригента, етнографа і педагога. У цих посібниках – багатий дидактичний матеріал, дібраний для навчання дітей співу і танцю, цінні методичні вказівки.

Особливу цінність для музичного виховання дітей має посібник «Весняночка», який склали пісні-ігри з цікавими сюжетами та образами, зібрані в народі або створені іншими композиторами. У «Весняночці» дібрані пісні та ігри на різні теми, серед них багато яких знайомлять дітей з трудовою діяльністю дорослих.

На думку педагога, провідна роль руху у співі пісні з інсценізацією, він був переконаний у тому, що дітям потрібні рухи, які об'єднали б «у собі

виховання тіла й розуму». Педагогічне кредо композитора – єдність слова, співу і руху як джерела виховного впливу на всебічний розвиток дитини. В. Верховинець вводить на заняттях елементи рухової імпровізації, пропонуючи дітям самостійно скласти танцювальну комбінацію або невеликий таночок на основі вивчених танцювальних рухів.

Композитор наголошував на співі без супроводу на початковому етапі музичного виховання. Він розглядав вплив вокально-хорового виховання на розвиток музичних здібностей дітей і на збагачення виконавських можливостей вихованців. Педагог вважав, що заняття мають проводитися у творчій атмосфері; щоб учні отримували насолоду, бажано створювати ситуації гри та рухової діяльності.

У рухливих музичних іграх втілене концептуальне положення методики В. Верховинця щодо комплексного використання елементів музичного, хореографічного та драматичного мистецтв у навчально-виховному процесі. Таким чином, методика музичного виховання дітей В. Верховинця спрямована на комплексний процес розвитку всього організму, особливо слухового, рухового і зорового аналізаторів у їх нерозривному зв'язку з голосовим апаратом.

Аналіз педагогічних ідей і методики В. Верховинця як педагога і митця дає змогу наголосити на тому, що:

- 1). Розроблена ним театралізована пісня і вокально-хореографічна композиція є жанровими формами, які зумовлюють інноваційний напрямок виховання підростаючого покоління, що синтезує музичне, хореографічне і драматичне мистецтво.
- 2). Рухлива музична гра є інноваційним способом виховання дітей.
- 3). Педагогічні погляди В. М. Верховинця утворюють цілісну концепцію музичної освіти основою якої стало: ставлення до народної пісні і танцю як до витвору народного генія, де правдиво відбита багатогранна історія і його духовна краса; розвиток художньо-творчих здібностей; опора на національну інтонаційно-ладову і метро ритмічну основу тощо.

Таким чином, можна зробити наступний висновок: проведений аналіз концептуальних поглядів, підходів та положень таких представників української композиторської школи кінця XIX – початку XX століття як К. Г. Стеценка, М. Д. Леонтовича, В. М. Верховинця дозволив констатувати величезний вплив їх педагогічного доробку на розвиток сучасної теорії та методики музичної освіти. Подальші пошуки з даної проблематики можуть висвітлювати питання музично-педагогічних концепцій та методик навчання радянських педагогів XX століття: Б. В. Асаф'єва, Д. Б. Кабалевського, Б. Л. Яворського.

Джерела:

1. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. / Ольга Миколаївна Олексюк. – К. : Київ.ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 248 с.
2. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). / Г. М. Падалка. – К. : Освіта України, 2008. – 274 с.
3. Ростовський О. Я. Теорія і методика музичної освіти: навч. – метод. посіб. / О. Я. Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640с.
4. Черкасов В.Ф. Теорія і методика музичної освіти: [підручник] / Володимир Федорович Черкасов – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – 528 с.